

Geográfus Hírlevél 45.

Következő szám várható megjelenése: 2017. június közepe
Hírzárás: 2017. június eleje

Szeged, 2017. március 21.

TARTALOM

GLOSSZA

A belül üres zsemle kérges héja. Hozzászólás Hevesi Attila vitairatához

(*Csatári Bálint*, Kecskemét – Szeged).....3

KONFERENCIA-BESZÁMOLÓ

Beszámoló az Új eredmények a Magyar Tudományos Akadémia által támogatott csillagászati-földtudományi kutatások köréből elnevezésű tudományos ülésről

(*Szalma Kata*, Budapest – Lille)..... 5

KÖNYVISMERTETÉS

Élete a földrajz

(*Becsei József*, Szeged).....7

A földrajz komplexitásáról

(*Hoyk Edit*, Kecskemét).....10

Könyv Nyárády Erazmus Gyuláról, a botanikusról, ... vagy nemcsak?

(*Wanek Ferenc*, Kolozsvár).....12

TUDOMÁNYOS ÉS OKTATÁSI ESEMÉNYEK.....15

A belül üres zsemle kérges héja.

Hozzászólás Hevesi Attila vitairatához

A blikkfangos címet Kocsis Károly geográfus akadémikus kollegától kölcsönöztem, akivel február elején a Szeged felé tartó vonaton ejtettünk néhány szót Hevesi Attilának a honi földrajz állapotáról szóló vitairatáról. Egyébként Mezösi Gábor is beszélt már egy izgalmas előadásában Kecskeméten ugyanerről a problémáról, az Ő kifejezésével: a „földrajz magjának, azaz a közepének” kiürüléséről. Arról, hogy az egyre specializáltabb geográfiai témáink (és persze művelőik) folyamatosan távolodnak a hajdan oly fontos és mégiscsak létező „kettős geográfiai gondolkodás” ideájától, szemléletétől, s haladnak a legkülönbözőbb társtudományok (közgazdaságtan, biológia, szociológia, urbanisztika stb.) határterületei felé. A természet- és társadalomföldrajznak – azaz a geográfiának – szerintem egyébként ma is szüksége lenne az adott terek, tájak, települések „együtt” végiggondolt vizsgálatára, arra a tradicionális szemléletére is, amelyik a vizsgált vagy bemutatott területek esetében tudományos értékű, geográfiai szemléletű szintézisre is törekszik. Folyamatosan kitérve az ember és a természet, a társadalom és a környezet különböző – állandóan változó – konfliktusaira. Akár team-munkában elvégezve ezt a fontos feladatot. Nagy szakmai élményem volt a közelmúltban, e tekintetben az a munka, amelyben egy – az idén márciusban a *Magyar Tudomány* című folyóiratban – megjelent tanulmány erejéig együtt dolgozhattam Csorba Péter professzorral. Remélem a *Tájföldrajz és táji önazonosság* című írásunkat többen elolvassák (<http://www.matud.iif.hu/2017/03/04.htm>).

Tartalmában ez az írásunk az imént hiányolt földrajzi egységet is hirdeti. Nyilván nem arra, gondolok, hogy ez minden részdiszciplína esetén lehetséges, de mégis törekedni kellene rá. Már csak az emberek által megélt és különböző módon használt tér élménye okán is. Az, hogy egy adott helynek milyen geográfiai világa rajzolódik ki egy „átlagember fejében” nagyban függ ezen lehetséges törekvésünk sikerétől. Végül is a természeti, sőt a társadalmi környezetétől ma meglehetősen elidegenedettnek tűnő ember súlyos konfliktusok előtt áll, talán éppen amiatt is, hogy felgyorsult világunkban egyre kevesebbet tud arról a helyről, ahol él. A globális világ jelenségei úgy „nyomulnak be” az ő lokális, helyi földrajzi világába, hogy azok nagy részét már nem is érti. Mert az ő lokális világa is teljesen átformálódik e folyamat által. Jó példa erre, hogy mikor a nagy tiszai ciánszennyezéskor egy folyópartig nyúló telekkel bíró portán megkérdeztük a tulajdonos falubeli paraszt bácsit, hogy hogyan látja nagy katasztrófa következményeit, azt mondta: „Mindjárt bekapcsolom a TV-t és meglátjuk”.

Az elemi földrajzi tudás jó része ma is az alaptankönyvekből származik. Ebből következik talán az is, hogy a „tankönyveink geográfiája” rengeteg információt tartalmaz (akár hibásan, mint Hevesi Attila írja). De véleményem szerint nem serkent eléggé sem az összefüggéseket kereső – lokális és globális – gondolkodásra, sem a hazaszeretetre nem nevel eléggé, mert nem igazán ad modern, élvezetes szintézist az adott korú diák szintjén az adott lakóhelyről, a tájról, több tárgy (történelem, irodalom, természetrajz stb.) felé is nyitottan, azok eredményeit is földrajzos módon összerakosgatva. A topográfiát (15 és 17 éves unokáim esetében tapasztalom) ma is keményen meg kell tanulni. Igaz, volt olyan orvostanhallgatóvá vált diákom, aki elmondta egy találkozáson: soha nem ment volna át anatómia szigorlaton, ha a memoritert nem tanítom meg neki földrajz órákon oly szigorúan.

Nagy hiányosságot látok a tekintetben is, hogy a földrajz tárgyunknak az oktatása az új „szuperteknológiák” (mobil applikációk, digitális tábla, tabletek használata, wifi stb.) révén nem modernizálódott eléggé. Igaz a térinformatika, a GPS már mindenüvé betört, de alig vannak olyan tananyag applikációk, amelyekkel a gyerekek mai „kütyüigényeire” alapozva szeretetténnék meg

újra a földrajzot. Éppen ezek segítségével, sőt mondhatni, hogy általuk. Nemrég olvastam egy riportban egy finn tanár kollega gondolatát: „A mai viszonyok között elsősorban érdekesnek kell lennünk! Most éppen ezen az oldalon készülök a következő földrajz órámról <https://geoguessr.com/>.” Azt, hogy a földrajzot egyetemi szakként is választók e tárgyból emelt szinten tegyenek érettségit, én magam az első pillanattól kezdve olyan természetesnek tartottam, minthogy a Föld forog és a Nap felkel. Nyilván más szempontok voltak a döntőek. Nagy kérdés tehát, hogy két évtizeddel az egyszakos földrajzos illetve geográfus-képzés tapasztalataira építve lehet-e minőségi forradalmat csinálni ezzel? Őszintén szólva: nem tudom.

Nagyobb gondnak látom, hogy az imént említett „alap és középfokú tankönyvi földrajz” és az egyetemeken oktatott alkalmazott és alaputatások (tudományos) geográfiája nagyon messze került egymástól. Sok hallgatóm mondta évekig: óh, ő azért jött ide egyetemre, mert a középiskolai tanára megszerettette vele a tárgyat, de hát ez nem az sajnos, amit itt tanulunk. (Mások és szintén nem kevesen a szakon elérhető kedvező bejutási pontszám miatt jöttek.) Nyilván emiatt is rögzíthető: sajnos a rendszerváltoztatás után bevezetett szakgeográfus képzésünk ebben a formában csak mérsékelten tudta betölteni elvárható össztársadalmi hasznosságát. Sokan gondoltuk, hogy valahogy úgy lesz majd, ahogy a fejlett európai országokban történt évtizedekkel korábban. Ahol azért általában mindenki tudja is, hogy mit jelent az, hogy „geográfus”. A specializált szakjaink értelmiségi felvevő piaca – azon túl, hogy persze ez nem túlságosan nagy kis hazánkban – maga a szakgeográfusság sem vált olyan népszerűvé, mint akár a közgazdász, a szociológus, a környezetmérnök, vagy a vidékfejlesztő agrármérnök. Annak ellenére, hogy a fent felsorolt szakok minden igényesebb helyén geográfiát is oktatnak bizonyos óraszámban. Nyilván a szakok és tudományterületek közötti érdekharokban nem állhatunk túl jól. Sőt még nagyobb – nyilván ezen írás keretein messze túlmutató – de reális probléma, hogy a térségi és regionális tervezés, a település (tanya, falu, kis- és nagyváros)-fejlesztés tudományos megalapozásának a valós igénye, a különböző térfolyamatok reális és értékelhető (például térképes) követésének szükségessége is szinte minimálisra csökkent a különböző felelős politikai és államigazgatási döntéshozó szinteken. Ez nagyon súlyos probléma, s persze nemcsak a geográfiát érinti.

Kis ország vagyunk, viszonylag nagyszámú geográfus képzőhellyel és doktoriskolával. A tematikai paletta is elég szélesnek ítélnél. Az az érzésem, hogy „magunk közt” gyakran jól elvagyunk. De vállalni kellene talán többeknek, hogyha megjelennek a már sorolt társtudományok konferenciáin és folyóirataiban, vagy ha magasabb kormányzati vagy netán politikai funkcióba kerülnek, akkor is kiírják a névjegyükre, hogy „geográfus”. Ezt alig tapasztalom, pedig legalább olyan döntő fontosságnak ítélem szakmánk és a különböző munkahelyekhez köthető hivatásaink színvonalas gyakorlásának jövője szempontjából, mint a jó tankönyvet, vagy a nívós mesterdiplomat, netán a PhD fokozatot.

A magyar geográfia sikeres jövőjét csak e kétezer éves és igen fontos tudomány hivatásos művelői biztosíthatják. A most nyolcvanas éveiben járó „nagy tudósgenerációnk” tagjai gyakran emlegetik, hogy egyetemi tanulmányaik alatt, az 1950-es években még a bölcsészkarhoz tartozott a földrajz. Történészekkel, néprajzosokkal együtt hallgattak előadásokat. Aztán az 1960-as években a természettudományi karokhoz való „átcsatolás” után, az a másik véglet lett úrrá, hogy a biológia mellett még matematika-földrajz szakot is kreáltak. (Egyik geometria gyakorlatvezetőnk szerint, olyanok voltunk a két szakunkkal, mint a képeretűzők, meg a kéményseprők. Bár hozzáteszem tanítva és óraszámban ideális volt). Manapság pedig az egyszakos földrajz és geográfus képzésben – megítélésem szerint – sem a hallgatók „bölcsészbetűszerető”, sem a számokat, a kvantitatív geográfia statisztikai vagy matematikai módszertárát igazán kedvelő oldala alig nyilvánul meg. Ezek nélkül a középiskolában megszerezhető alapok nélkül nehezen építhető fel az egyetemen olyan szintetizáló geográfiai tudás, amely kellően sokoldalú, sokfelé és jól hasznosítható a munkaerőpiacon. Van közepe és van kérge is. Van

ugyanis aki, a zsemle puha, fehér bélét szereti, és van, aki a kérges, jól átsült sercét. Én mindkettőt. Akárcsak David Harvey, aki a következőt állította híres, szintetizáló földrajz-könyvében: „A pozitivisták hallgatás és a nihilisztikus összeomlás kockázata között létezik egy középút az újraéledő földrajz számára, egy intellektuális tudományág formájában, amely jelentős szerepet játszhat a körülöttünk végbemenő társadalmi folyamatok formálásában.” Talán...

Csatári Bálint, Kecskemét – Szeged

Beszámoló az Új eredmények a Magyar Tudományos Akadémia által támogatott csillagászati-földtudományi kutatások köréből elnevezésű tudományos ülésről

Budapest, 2017. február 15.

A Magyar Tudományos Akadémia Földtudományok Osztálya, az MTA Csillagászati és Földtudományi Kutatóközpont, az Akadémia által támogatott kutatócsoportok, valamint a Lendület-kutatócsoportok szervezésében került sorra a szokásosan február közepére tervezett tudományos értekezlet, melyen az MTA kutatócsoportjai beszámolnak előző évi tudományos sikereikről. Az ülésnapot megnyitó Vörös Attila, az MTA Földtudományok Osztályának elnöke köszöntője után következett az igen feszes iramot diktáló, illetve az előadóktól a programban szereplő előadási idő szigorú betartását megkövetelő Kiss L. László konferenciát levezető elnök rövid – az ülésnap lefolyására vonatkozó – intermezzója. A programban rekord számú, összesen 14 előadás szerepelt, melyeket – újításként az elmúlt alkalmakhoz – a szünet előtt és a szesszió végén a „kérdések, válaszok, vita” mozzanata követte.

A teljesség igénye nélkül, íme néhány részlet az ég és a föld kutatásait célzó rész- és határtudományágak szerint csoportosított előadásokról.

A csillagászat témában négy bemutató hangzott el. Kiemelném a Kóspál Ágnes által tartott *Csillagbölcsők kutatása az ALMA rádióteleszkóppal* című prezentációját. A szerző bemutatkozással kezdte: megtudtuk róla, Magyarországon végzett, majd az Egyesült Államokban folytatta tanulmányait, illetve az USA-ban és Hollandiában dogozott. A Magyar Tudományos Akadémia kiválósági pályázatának nyertese az MTA Csillagászati és Földtudományi Kutatóközpontban megalakult kutatócsoportjával a csillagok születésének titkait kutatja, és azt szeretné megfejteni, miként keletkeznek a Naphoz hasonló csillagok és bolygórendszereik. Előadásában a chilei Atacama-sivatagban működő ALMA (Atacama Large Millimeter Array) rádióteleszkóp-rendszer adatai felhasználásának segítségével bemutatta a most születő csillagok körüli korongok szerkezetét, valamint a kutatócsoportja által fejlesztett és a mérések értelmezéséhez szükséges modellezési hátteret. Igen érdekes kérdés az epizodikus akkréció jelensége – tudjuk meg – ugyanis a kialakult protocsillag korongjából – ami kutatásának tárgyát képezi – az anyag nem egyenletesen hull a csillagokra, hanem bizonyos periodicitás szerint szóródik. A korongok belső szerkezetének megismerése révén több információt lehet szerezni a már kialakult csillagokról és bolygórendszerekről. Jelen kutatás 200 millió forint támogatást kapott a Lendület program keretén belül, és az idén induló hasonló kutatásokat célzó SACCRED nevű projekt további 1,3 millió euró finanszírozást nyert a 2017–2022-es periódusra.

A csillagászat témában hangzott el egy angol nyelvű prezentáció Maria Lugaro előadásában (*Origin of meteoritic stardust unveiled by a revised proton-capture rate of ¹⁷O*) a LUNA programról. Az olaszul Holdat jelentő mozaikszó a Laboratory Underground Nucleon

Astrophysics elnevezés kezdőbetűit rejtik, és az előadó kutatócsoportja a Lendület program keretén belül egy nemzetközi együttműködés céljára létrehozott konzorcium tagjaként a csillagokban zajló fúziós folyamatok vegyi jellemzőit kutatja, továbbá számítógépes szimulációval igyekszik feltárni a csillagokban lejátszódó folyamatokat, majd az eredményeket távcsöves égboltfelmérések során nyert adatokkal és a meteoritok anyagának laboratóriumi vizsgálatával kiegészítve elemzi.

A legtöbb előadás a földtudományok területén elért eredményekről számolt be. Kiemelném Jakab Gergely az *Antropogén felszínfejlődési rekonstrukciók a talaj széntartalma alapján* című előadását, aki rövid bevezetőjében a talajban található szén jelentőségét vázolta. Megtudtuk, hogy a talaj felső, körülbelül egy méter vastagságú része több szenet tartalmaz, mint a légkör és a bioszféra együttvéve. E szén forrását egyrészt a szerves anyag lebomlása, másrészt pedig a karbonátos kőzetek vegyi mállása képezi. Az OTKA és a Bolyai Kutatási Ösztöndíjbizottság által támogatott kutatás célja a talaj széntartalmának manipulációs lehetőségeinek feltárása, a Kárpát-medence talajainak széntelítettségének megállapítása, valamint a szerves anyag és a karbonátok bomlási folyamatának pontosabb megismerése. E fő kutatási céloktól eltérően a szerző és munkatársai felszínalaktani rekonstrukciókat is megpróbáltak felvázolni a talaj széntartalma változása követésének segítségével egy ceglédperceli mintaterület példáján. Az egyhektáros intenzíven művelt szántón száz fűrásból vett minta anyagát dolgozták fel. A következtetés szerint a területen a XVIII. században erdőtüz zajlott, majd a szántóföldi művelés megindulása után az alacsonyabb felszíneken felhalmozódás indult be.

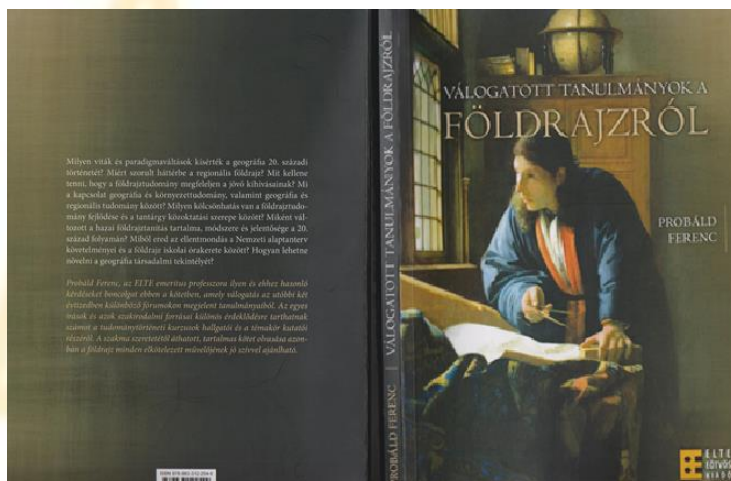
A következő előadásokban szó volt még kvantitatív lemeztektonikai rekonstrukciókról, pannon vulkanizmusról, a Kanadai-Kordillerából származó jura kőületekről, a légköri biomassza égetéséből származó koromképződésről, mezozoikumi ösgerincesek kutatásáról, felszín alatti vizekről, a gravitációs árapály hatásának helyfüggőségéről, recens és paleokörnyezet geokémiai kutatásáról, az észak-atlanti klímaváltozásoknak a kárpát-medencei porkibocsátásokra való befolyásáról stb.

Az igen színes, és időnként magas szinten, profi előadások után néhány – talán egyesek által demagógnak és szemforgatónak minősített – kérdés fogalmazódott meg bennem. Mennyire lehetnek igényesek azok a Lendület program során hazacsábított „szuperkutatók” akik képtelenek előadásukban helyesen írni magyarul (a messzi távolban elfelejtették, hogy a magyar nyelvben a múlt idő jele a kettős *t*, vagy aszámjegyekkel írt tizedes törtek egész és tört értékei közé kötelezően tizedesvesszőt teszünk, soha nem pontot). Továbbá, ha már a Magyar Tudományos Akadémián, magyar nyelven kell beszámolniuk tudományos tevékenységükről, akkor tényleg csak egy tavalyi konferencián elsütött angol nyelvű PowerPoint-os prezentációt lehet bemutatni? Aztán, ha már Lendület program, akkor tényleg egy már nem épp hamvas korú ausztráliai olasz kutatóra van szükségünk, hogy a déli féltekéről pont a Duna partjára „lendüljön”? Nem utolsó sorban, hogy érdemes-e százmilliókat költeni két-három embert foglalkoztató olyan tudományos projektre, aminek kutatási témája nálunk sokkal gazdagabb országokban prioritást élvez, miközben budapesti általános iskolákban 15-17 éves az informatikai géppark, és egy számítógépnél két gyermek ül informatika órán?

Szalma Kata, Budapest – Lille

Élete a földrajz

Probáld Ferenc: *Válogatott tanulmányok a földrajzról*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2016. 176.

Tavaly adta ki az ELTE Eötvös Kiadó PROF. DR. PROBÁLD FERENC 12 tanulmányát tartalmazó kötetet 176 oldalon számos ábrával és tekintélyes irodalomjegyzékkel. (Minden tanulmányhoz külön irodalomjegyzék tartozik.) Az előszót a „Viták és tanulságok” című írás követi, amelynek első megjelenése ebben a kötetben található. A szerző megállapítja, hogy a „mai geográfia támadások és belső viták közepette alakult ki”, és újabb és újabb viták közepette újítja meg ezt az ősi tudományt, a geográfiát ma művelő közösség. A földrajz tudományról, annak sokrétű természetéről alkotott felfogások különbözősége nem új keletű, de a magyar geográfiai irodalomban a nézetek megfogalmazása, azok ütköztetése különösen az elmúlt 2-3 évtizedben élénkült meg. *(Ezt jól példázza a tanulmánykötetben szereplő dolgozatok keletkezési éve.)* Ennek okát keresve több tényezőt is figyelembe kell vennünk. Így mindenekelőtt azt, hogy hazánk jelentős társadalmi-politikai átalakuláson ment át, ami nemcsak a geográfiában, hanem más tudományágakban is fontos változásokat hozott. A korábbi jelentős beszűkülést/szűkítést felváltotta a minden irányban való nyitottság és tájékozódás, ami egyrészt térbeli tágulást, másrészt a tudományos megismerés természetes haladását jelenti, de magában foglalja azt is, hogy világunk egyszersmind globális kibertérre is alakult.

Az hazai elvi viták másik kiváltó okának tekinthetjük azt, hogy a geográfia mellett, abból „táplálkozva” és kiszakadva, megszületett a regionális tudomány, s az 1980-as évek közepétől annak intézményrendszere, személyi állománya „fiatalos lendülettel” több kisebb-nagyobb teret, pozíciót hódított el, vagy foglalt le a földrajztól. A tudományos rendszerben való helykeresés természetesen vitákat generált, amikor is az egymásnak feszülő gondolatok/nézetek hevesége még a felettebb szükséges együttműködést is kizárta. Amint a szerző fogalmaz: „A földrajzban... gyakori volt, hogy a szemben álló felek az ismeretelmélet komplementer fogalompárjait... egymást kizárónak tekintették és az egyik vagy másik szélsőség mellett törtek lándzsát...” *(Erre kiváló példa a korábban lezajlott a településföldrajzról szóló vita.)* Ebben a tekintetben igen jelentősnek kell tekintenünk azokat a tanulmányokat, amelyek Probáld Ferenc tollából származnak. *(Feltétlenül meg kell jegyezzük, hogy a szerző nemcsak a tanulmánykötetben közölt írásaival/gondolataival járult hozzá a földrajztudományban folyó viták tisztázásához, hanem az általa szerkesztett és írt kontinensföldrajzokkal is.)* A viták tanulságainak keretében ír a „Nyitottság hatáiról”, „A determinizmusról és tabukról”, s itt éppen Enyedi Györgyöt, a Regionális Kutatások Központjának (intézményrendszerének) megalapítóját idézi. Probáld tudománytörténeti esszéje tanúbizonyság arról, hogy a problémák feltárása és elemzése csak sokirányú okfejtés és kitekintés eredményeként nyugodhat biztos talajon. *(Ezt példázza az, hogy e rövid írás irodalomjegyzékében a szerző 50 művet sorol fel, amelyek közül 21 származik magyar szerzőtől.)*

Hozzájárult a geográfia feladatainak, struktúrájának, tárgyának, a magyar tudományrendszerben lévő helyének, stb. tisztázó vitájához az, hogy az MTA korábbi elnöke (Glatz Ferenc) kérte a különböző tudományok képviselőit, hogy tegyenek javaslatot a magyar tudományok elnevezési nomenklatúrájára. Ebben a munkában a Földrajzi Bizottság is hallatta a hangját, erre már csak azért is szükség volt, mert a földrajz az egyetlen olyan tudomány, amely egyszerre természeti és társadalmi tudomány is, vagyis „Janus arcú”. Az elfogadott nomenklátúra-rendszer (pl. tudományszak, tudományág, szakág) melyet a szerző következetesen alkalmaz, sajnos nem vált közkeletűvé, holott ez hozzájárult volna több vitás kérdés lezárásához: Ilyen például a geográfia belső struktúrája, amely számos hazai és külföldi tudós megfogalmazásában (Bobek, 1957, Uhlig H., 1970, B. J. L. Berry 1964, Kolta J. 1963, Tóth J. 1997, Probáld F. 1994) másként és másként szerepel.

A földrajztudomány belső tagolódása, annak változásai és az ezzel kapcsolatos különböző felfogások jelentős és fontos viták tárgyává váltak. Ebben mindenekelőtt a társadalmi/társadalom földrajz tematikájának/ágazatainak rohamos kibővülése játszott szerepet. A már korábban kialakult és „stabilnak” mondható településföldrajz, egyes gazdasági földrajzi ágazatok (iparföldrajz, agrárföldrajz, stb.) mellett a már meglévők – pl. népességföldrajz – is jelentős fejlődésen, átalakuláson mentek át, új és újabb területek – politikai földrajz, szociálgeográfia, stb. születtek meg, illetve bontakoztak ki. Azonban nem egyszer születtek szélsőséges javaslatok is. A szerző ezekben a vitákban is hallatta a hangját elsősorban a regionális földrajz témakörében, nem egyszer védelmében, mint ezt a tanulmánykötet dolgozatai kiválóan reprezentálják.

Közülük is kiemelt helyet kell biztosítanunk a „*Társadalomföldrajz és regionális tudomány*” (2007) című dolgozatának. Mi végből kell rendszerezni a tudományt? Teszi fel a kérdést Probáld professzor, majd - itt nem részletezett – számos okot sorol fel: pl. a tudományszakok széles határsávban való érintkezését, a tudomány piacosodását, a kutatók által megfogalmazott ötleteket. Szükség van tehát az egyes szaktudományok fogalmának, belső struktúrájának. minél pontosabb megfogalmazására, ami természetesen nem örök életű, hiszen „A tudomány, mint az igazolt ismeretek rendszere összefüggő, egységes egészet képez, amelyen belül az egyes ágak és szakterületek illetékességi körét nem lehet pontosan és abszolút érvénnyel kijelölni.” Ezek után a szerző összehasonlítja a definíciókat, s megállapítja: „A 20. század első felében a geográfia tárgykörét és tagolódását illetően széles körű egyetértés alakult ki: amint *Teleki* (1917) megfogalmazta: a földrajznak *'a táj szervességében, individualitásában, egyszerűségének értékében sajátos tárgya van'*,” majd számos más, az újabban uralkodó paradigmák szellemében megfogalmazott definíciót is idéz. A *regionális tudomány* (regionalscience), valamint a földrajztudomány tárgyköreinek elhatárolását vizsgálva „A kutatási tárgykörök egyezése,” illetve különbözősége kérdéseit taglalja, s egészben véve az átfedéseket, hasonlóságokat véli fontosabbnak.

A „*Tájföldrajz és regionális földrajz: a hídépítés szükségessége*” című tanulmányában a szerző már 2001-ben szót emelt a „szétforgácsolódás” ellen, hogy „hovatovább mindenkinek megvan a maga 'geográfiája'”, ami a földrajz tekintélyének elvesztéséhez vezet. Éppen ezért - hangsúlyozza - „szükségesnek véljük a geográfia fő céljainak, központi feladatainak, működési körének újbóli meghatározását, és tudományterületünk alapvető fogalmaira és módszereire vonatkozó belső konszenzus megteremtését”. Ennek egyik útja a *geográfia komplexitásának elismerése*; mert szintézis csak a két tényező/faktorcsoporthoz, táj és földrajzi környezet együttes szemléletével érhető el. Ehhez a problémához kapcsolódnak az erősen kritikai jellegű „Megjegyzések a magyar természeti földrajz jövőképehez” (2001), valamint „A művészet és tudomány szerepe a földrajzi tájfogalom történetében” (2009) c. írások. Ez utóbbi tanulmányában a szerző elemzi a táj fogalmának kialakulását és különböző értelmezéseit a földrajzban, majd a virtuális tér meghódításának következményeit.

A tanulmánykötet következő problémaköre a „*Környezettudomány és geográfia*” címmel kerül megfogalmazásra. A kérdés felvetésének korszerűségét és jogosságát indokolja „az

emberiség lélekszámának és gazdasági aktivitásának példátlan növekedése, „ami „világméretű környezeti válságot idézett elő, amelynek kezelésére, a várható katasztrofális következmények elhárítására vagy enyhítésére hosszú távon egyre nagyobb anyagi és szellemi erőforrásokat kell mozgósítani.” Ezen túl, vagy ennek érdekében fel kell készíteni a feladatok ellátására a tudományokat, ezen belül a kérdésben különösen érdekelt és érintett geográfiát, valamint az oktatást, elsősorban a felsőoktatási szakemberképzést. A szerző - éles látással - tíz tézist fogalmaz meg a geográfia tennivalóiról, miután elemezte a geográfia történetében megjelent különböző irányzatokat. Véleménye szerint a környezeti nevelésben rendkívül fontos szerepe van a közoktatásnak. A következő tanulmányban „A környezeti kihívás és a hazai földrajztanítás válsága” címmel ír a földrajzról, mint környezettudományról s a környezeti nevelésről, valamint a tantervek tükrében, nemzetközi összehasonlításban a földrajztanítás helyzetéről. A tantárgy sorsával hosszabban is foglalkozik „A földrajztanítás Magyarországon: visszapillantás, helyzetkép, kitekintés” címmel. Bár a dolgozat 1999-ben jelent meg, de a szerző már akkor figyelmeztetett arra, amit ma már kétségbeesve tapasztalunk, hogy a földrajzoktatás lassan teljesen kiszorul a közoktatásból.

Mátészalkán 2003-ban geográfusok körében az Udvarhelyi Károly emlékérem átvételekor

A tanulmánykötet utolsó problémaköre: „Európa térszerkezetének modelljei” (2005) és „A világgazdaság regionális szerkezete” (1995). A szerző szerint: „a legszűkebb értelemben vett, komplex régió a természeti és társadalmi-gazdasági jellemzők igen széles köre által meghatározott, strukturálisan egyveretű, összefüggő térbeli entitás, amelyet a környezeti rendszer elemei között kialakult sokrétű kölcsönhatások fűznek egységbe.” Ebből a fogalomból következik, hogy a térfelosztás különböző típusai és szintjei képzelhetők el, amint ezt láthatjuk Európa térfelosztásának történetileg is változó típusaiban. Az Európában megélnéült térszerkezeti kutatások divatossá vált, szemléltető és szemléletformáló eszközei „a kontinens térképére vetített modellszerű ábrák.”

A mai világgazdasági rendszer kialakulásához az egymással alig érintkező regionális piacoktól a földrajzi felfedezések által, majd a közlekedés fejlődése következtében egymással összekapcsolódó nemzetgazdaságokon át vezetett az út. A mai világgazdasági rendszert azonban már az információ forradalma alakítja, amelyben a nemzetgazdaságok jelentősége csökken, és

egyre inkább a nemzetek feletti szintek, valamint a multi- és transznacionális vállalatok válnak meghatározóvá. A kvalitatív ismérvek alapján lehatárolt homogén térségek helyett a kvantitatív módszerek sokasodása eredményeként születtek meg a világgazdaság térszerkezetének újfajta magyarázatai és típusai. Ebben a kérdéskörben különös hangsúlyt kap a centrum és periféria (Wallerstein-modell) problémaköre, a világgazdasági erőterek változó állapota, ami az utóbbi évtizedben a Szovjetunió megszűntével, s a kelet-európai államok önállósodásával új térszerkezeti egységek, funkcionális régiók kialakulását indukálta.

Probáld Ferenc tanulmánykötete példa a geográfiai tudomány elméleti kérdéseinek különösen magas szinten való művelésére. A tanulmánykötet nem szűkül le csupán a hazai vélemények interpretálására, hanem a világban fellelhető különböző nézetek összevetésével fejti ki a véleményét, mégpedig igen magas, korszerű tudományos igényességgel, egyben olvasmányosan is. Éppen ezért – bár elsősorban a geográfia művelőinek szól – a széles érdeklődő közönségnek is ajánlható ez az értékteremtő gondolatokat tartalmazó tanulságos kötet.

Becsei József, Szeged

A földrajz komplexitásáról

KEVEINÉ BÁRÁNY Ilona: *Ökozónák a Földön*.
Földrajzi tanulmányok [sorozat] 8. JATE
Press, Szeged, 2015. 101.

KEVEINÉ BÁRÁNY Ilona: „*Ökozónák a Földön*” című könyve a *Földrajzi Tanulmányok sorozat* 8. köteteként jelent meg Szegeden.

A kötet bemutatja a legfontosabb ismereteket Földünk éghajlati öveiről. A szerzőtől jelent meg már korábban hasonló témájú kiadvány, *Biogeográfia* címmel, egyetemi jegyzetként, illetve ebben a témakörben több kurzus (pl. Klimatikus és közetmorfológia, Biogeográfia) oktatója volt.

Ennek az ismeretanyagnak mintegy szintézisét adja a könyv, amelyben az éghajlati jellemzőkhöz kötődő növény- és állatvilág bemutatása, illetve a talaj- és felszínformálódás jellemzése található, a kapcsolódó szakkifejezések pontos magyarázatával.

A könyv anyaga alapvetően nem csupán a végzett, vagy leendő geográfusok számára nyújt hasznosítható tudáskészletet, hanem alapvetően napjaink klímaváltozásának viszonyai között a közvélemény és a döntéshozók számára is fogódzót teremt a tájékozottsághoz. Teszi ezt annak köszönhetően, hogy megismerhető a kötetből valamennyi klímaöv jellegzetessége, amely segítséget nyújt ahhoz, hogy összehasonlíthatóvá váljanak a Föld különböző területei. Az összehasonlítás pedig rávilágít a sérülékenységre, a különböző éghajlati térségek egyediségére, megóvandó értékeire.

A kötet első része az ökozónák elhelyezkedését meghatározó földrajzi tényezőket – magát az éghajlatot, a morfológiát, a talajt, az élővilágot és a tájhasznosítást – mutatja be. Ebben a részben az összesen kilenc csoportba sorolt zóna átfogó bemutatása olvasható, amelyet a továbbiakban ezeknek a zónáknak a részletes tárgyalása követ.

A könyv időszerűségét mutatja, hogy kitér olyan kérdésekre is, mint az ésszerű erőforrás használat, a szférák egymásra hatásának kérdései, vagy a felgyorsult emberi tevékenység miatt sürgetővé vált védelmi feladatok ellátása. Ezek a témák erősen meghatározzák a következő generációk életkörülményeit és lehetőségeit. A jelen és a jövő problémái sokszor abból adódnak, hogy „hiányzik az a szemlélet, amely az abiotikus és biotikus tényezők kölcsönhatásaiban, a zónák szintjén értékeli a változásokat”. A meglévő kapcsolatrendszerek feltárása ugyanakkor mindenképpen hasznos segítség lehet a jövő tudatos tervezése során.

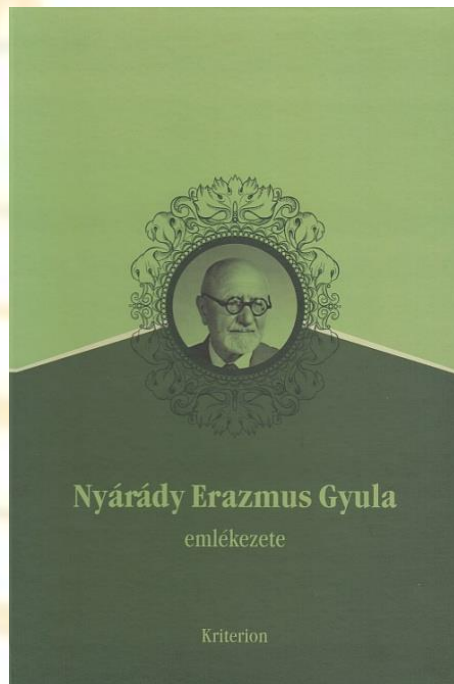
A műben megtalálható ismeretanyag hallgatóknak, tanároknak, geográfus szakembereknek, illetve mindazoknak ajánlható, akik érdeklődnek Földünk földrajzi érdekességei iránt.

A kötet 101 számozott oldalból áll, 41 ábrát és 38 színes fotót (jelentős részük a szerző saját felvétele) tartalmaz, amelyek kiválóan illusztrálják a mondanivalót. A mű a JATE Press Kiadónál jelent meg, 2015-ben.

Hoyk Edit, Kecskemét

Könyv Nyárády Erazmus Gyuláról, a botanikusról, ... vagy nemcsak?

BARTÓK Katalin [szerkesztő]: *Nyárády Erazmus Gyula emlékezete*. Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár. 2016. 311.

Miért is kerül egy földrajztudományi világhálós szaklapba híre annak a könyvnek a bemutatójáról, mely egy – ugyan nagy tiszteletnek örvendő – botanikus életének és munkásságának akar méltó emléket állítani?

De nem sietném a kérdésre megadni a választ. Lássuk előbb Nyárády Erazmus Gyulát úgy, ahogy az erdélyi természettudományos világ ismerte és elismerte.

Nyárádtón született 1881. április 7-én, és 85 év múltán (csak történetesen – romló egészsége miatt kiutazva –) Budapesten hunyt el 1966. június 10-én. Hogy mi fért e 85 megélt évébe? Marosvásárhelyi gimnázium, Kolozsvárt tanítóképző, Budapesten tanárképző főiskola természetrajz–földrajz szakon [ahá – sóhajthatna fel valaki csak félig sejtve az igazat], majd 7 év késmárki és 11 év marosvásárhelyi tanárkodás ... Ekkor már ismert és elismert botanikus, közel 25 kiadott tanulmánnyal (ezek mind az első világháborút megelőző években születtek).

Amikor 1922-öt írtak a naptárak, életre szóló változás köszöntött Nyárády Erazmus Gyulára: a nála hat évvel fiatalabb Alexandru Borza (1887–1971) botanika professzor a kolozsvári román tudományegyetemen, meghívta az akkor általa kialakított új kolozsvári Botanikus Kert múzeumőri állásába. Nyárádinak ez a meghívás nyitott teret, hogy tudományos munkássága újra lendületet kapjon, immáron nemcsak tanári tevékenységén túli ambícióként művelve a növénytant, hanem munkaköri feladata lett a szenvedélyesen szeretett tudománya.

Előbb csak óvatosan, évente egy-egy tanulmánnyal jelentkezett a tudományos irodalomban – ezek voltak a feltöltődés éve, azután – 1928-tól kezdve –, robbanásszerűen megugrott közölt dolgozatainak száma, csak a második világháborút követő bizonytalan évek vetették vissza valamelyest megállíthatatlan tudományos termékenységét.

Még az 1930-as évek elején felfigyelt a Torda-hasadéka¹ különleges növényvilágára. Hogy a helyi mikrokörnyezetek tükrében jobban megértse azt, rendszeresen kijárt a helyszínre, nem

¹ Nem elírás: Nyárády Erazmus Gyula könyve címlapján is ez áll: *Tordahasadék*. Tudni kell, hogy a két világháború között az erdélyi (szak- és nem szak-) sajtóban parázsvita folyt e szoros helyes nevével. Az egyik oldalon a történelmi hűség harcosai, a másik oldalon az akkorra kialakult földrajzi elnevezés-forma bajnokai álltak. A történelmi hűség érve: az első fennmaradt okirat 'Thorda hasadékja' alakban említi, 1291-ből. Ez a név maradt

csak botanizálni, hanem vette a fáradságot, s elkészítette e földfelszín-alaktani csodának a máig legrészletesebb topográfiai térképét, majd vejevel, Bartha Sándorral (1908–1992) megírta annak mindenre kiterjedő monográfiáját (1937) közel 200 oldalon, románul és magyarul is. [Na, itt már lehet egy kicsit aházni!]

Aztán, 1950-ben, elindult a Románia flóráját monografikusan feldolgozni szándékozó akadémiai kezdeményezés, megalakult a munkacsoport, melynek hamarosan Nyárády lett a fő irányítója. Nélküle vagy nem lett volna meg soha, vagy színvonala számottevően gyengébb lett volna. Bár a 12. kötet (1972) és a 13. pótkötet halála után jelent meg, mindegyikben jelen van nemcsak személyes ténykedése, de egész szellemisége, tudományos igényessége, rendkívüli megalapozottsága.

Még beszélhetnénk elképesztően nagy herbáriumi gyűjteményeiről, Kolozsvár környéke flórájának négykötetes magánrajzáról, rendkívül gazdag publikációs listájáról, de csillapodjunk, egy földrajzi, nem botanikai szaklapba készül e cikk.

Azért azt el kell mondani, hogy két, több mint kortársa, inkább élete tanúja: Váczy Kálmán (1913–1992) munkatárs és a már említett Bartha Sándor 1982-ben kiadott egy külalakjában szerény, kis példányszámú, de tartalmában rendkívül elmélyült, tartalmas, életrajzot–életművet átfogó kötetet Nyárády Erazmus Gyuláról.

2011. április 11-én, Bartók Katalin botanikus, Váczy Kálmán leánya – aki maga is, a családi kapcsolatok révén, személyesen jól ismerte Nyárádyt –, kezdeményezésére, az Erdélyi Múzeum-Egyesület keretében, egy emlékkonferenciát rendeztek. Bartók Katalin pedig, fejébe vette, hogy az 1982-ben megjelent Nyárády-kötetet újra kiadja, kiegészítve az emlékkonferencián elhangzott előadásokkal. Hosszú, akadályokkal terhelt út végén, 2016. Karácsonyára kijött a nyomdából az első példány. Ennek a könyvnek a bemutatójára került sor 2017. február 23-án, az Erdélyi Múzeum-Egyesület székházában, Nyárády leszármazottai jelenlétében, számos tisztelője körében, teltházzal, Bartók Katalin színes, egyéni hangvétellű, jól dokumentált, képekkel illusztrált bemutatójával.

Itt vége is lehetne a történetnek, pedig csak most kezdődik az, amiért helye kell legyen e cikknek a lapban.

Első felvonás. A 2011-ben tartott emlékkonferencián Imecs Zoltán egy érdekes előadást tartott Nyárády Erazmus Gyula térképészeti tevékenységéről (lásd példának a fentebb írottakat a Torda-hasadékáról). Erről nem, vagy túl keveset szólt a Váczy Kálmán és Bartha Sándor által összeállított kötet. Új dolog volt. Ez is volt – többek közt – egyik érve Bartók Katalinnak, hogy a mű újrakiadása tartalmazza az emlékkonferencia anyagát. Igaz, nem Imecs Zoltán előadásának írott változata, hanem helyette, Poszet Szilárd szakavatott értékelése² az említett témáról került végül bele a kötetbe.

Második felvonás. Egy rendezvény alkalmával, úgy 2012 táján, e sorok írója Bartók Katalinnal beszédbe elegyedett. Szóba került Nyárády Erazmus Gyula, aki ifjú személyemre igen nagy hatással volt az 1960-as évekbeli szabadegyetemen tartott előadásai révén (merthogy volt időszak, amikor én is botanikus szándékoztam lenni). De nemcsak ennyi. Én a tervezett kötetről még nem tudván, azt is elmondtam, hogy Kolozsvár környékének földfelszínalaktánát épp az akkori közelmúltban kutatva, nagyon meglepett, hogy Nyárádynak e témával kapcsolatban több, értékes adatot, észrevétel tartalmazó önálló cikke is megjelent, mint *A kolozsvári Szénafüvek suvadásos területeiről*, vagy *Friss geogén változások tökeletkezéssel Kolozsvár környékén* és mások. Annyira különösnek tartottam egy botanikus, helytálló és időtálló geomorfológiai megfigyeléseit, hogy – mondtam Bartók Katalinnak – egy tudománytörténeti cikket szándékozom róla írni. Na, itt beakadt a szekér kereke, mert a tisztos hölgy addig nem nyugodott,

használatban a 19. századig, amikor a Révi-szoros, Békási-szoros stb. mintájára alkotva, elterjedt a Tordai-hasadék alak. Szabó T. Attila nyelvész – mondhatnánk vitazáró – megállapítása az volt, hogy mindkettő elfogadható.

² POSZET Szilárd: Nyárády – a térképész, az ismertetett kötet 149–155 oldalain.

míg asztalán nem hevert a kéziratom. És büszke vagyok rá, hogy e cikk³ napvilágot látott a most már méltó köntösben megjelent, kibővített Nyárády-kötetben, új oldalát világítva meg egy kiemelkedően nagyot alkotó erdélyi természettudósnak.

Wanek Ferenc, *Kolozsvár*

³ WANEK Ferenc: Nyárády – a geomorfológus, az ismertetett kötet 155–164 oldalain. Ne rontsuk most az ünnepet azzal, hogy a könyv szerkesztésekor félreértést okozó átrendezéssel romlott a cikk egyértelműsége. Talán javít a tényen, ha a Kriterion Könyvkiadó honlapjára felkerül egy pontosítás ezzel kapcsolatban.

Tudományos és oktatási események

Itthon

2017. május 5. **Biztonság és tudomány. Környezeti kockázatok és rizikók.** Budapest, Wesley János Lelkészképző Főiskola
Információ: porto_franco@latinmail.com

2017. május 25-27. **VII. Magyar Tájökológiai Konferencia.** Szeged
http://www.fft-geo.hu/news_details/273/vii-magyar-tajokologiai-konferencia/0/

2017. július 20-21. **International Conference on Biological, Chemical & Environmental Sciences.** Budapest
<http://www.iicbe.org/2017/07/20/87>

2017. október 13. **XI. Régiók a Kárpát-medencén innen.** Szeged
<http://vikek.hu/?p=1415>

Határon túl

2017. április 5-8. **XIII. Kárpát-medencei Környezettudományi Konferencia.** Kolozsvár
<http://www.kmktk2017.kv.sapientia.ro/excursion.html>

2017. május 19-20. **Building Urban Tourism through Place Making and Urban Regeneration in Central and Eastern Europe Countries.** Temesvár
http://geografie.uvt.ro/?page_id=14622

2017. június 29 – július 2. **X. Tudomány- és Technikatörténeti Konferencia.** Nagybánya
<http://ttk.emt.ro/meghirdetes.php>

Külföldön

2017. február 8-10. **8th International Conference on Environmental Science and Development (ICESD 2017).** Frankfurt, Németország
<http://www.icesd.org/>

2017. február 9-10. **Living and Sustainability: An Environmental Critique of Design and Building Practices, Locally and Globally.** London, Egyesült Királyság
<http://architecturemps.com/london-2017/>

2017. február 22-23. **International Conference on Urban Geoinformatics.** Delhi, India
<http://www.icug.teriuniversity.ac.in/>

2017. március 2-3. **Key Challenges for Geographical Education.** Amszterdam, Hollandia
<http://www.eurogeography.eu/conference-2017-amsterdam/>

2017. május 4-5. **II. International City Planning and Urban Design Conference on Cities and City Plans: The Past and the Future.** Isztambul, Törökország
<http://www.dakamconferences.org/#!cpud/avqax>

2017. május 17-20. **4th International Conference– Geography, Environment and GIS – for students and young researchers.** Târgoviște, Románia
<http://www.limnology.ro/geg2017.html>

2017. május 20-21. **3rd International Scientific Conference Geobalkanica 2017.** Szkopje, Macedónia
<http://geobalkanica.org/>

2017. május 26-27. **Seventh International Conference on the Constructed Environment.** Krakkó, Lengyelország
<http://constructedenvironment.com/2017-conference>

2017. május 28 – június 2. **18th International Symposium Learning Centred Curriculum Design in Higher Education.** Éjina, Görögország
<http://www.lihe.info/teaching-and-learning-symposiums/curriculum-design-in-higher-education/>

2016. június 1-3. **Natural Hazards and Disaster Management.** Oszaka, Japán
<http://naturalhazards.conferenceseries.com/>

2017. június 6-8. **Geo IoT World–Where Geolocation Powers IoT Innovation.** Brüsszel, Belgium
<http://www.geoiotworld.com/>

2017. június 14-17. **New Rural Geographies in Europe: Actors, Processes, Policies.** Braunschweig, Németország
<https://www.ruralgeo2017.de//>

2017. június 22-23. **Cities, Communities and Homes: Is the Urban Future Livable?** Derby, Egyesült Királyság
<http://architecturemps.com/derbyconference/>

2017. június 27-29. **9 th Conference on Sustainable Development & Planning.** Bristol, Egyesült Királyság
<http://www.wessex.ac.uk/conferences/2017/sustainable-development-and-planning-2017>

2017. július 2-7. **10 Symposium for European Freshwater Sciences 2017.** Olmütz, Csehország
<http://sefs10.cz/>

2017. július 3-5. **Passive Low Energy Architecture Designe to Thrive.** Edinburgh, Egyesült Királyság
<https://plea2017.net/>

2017. július 6-9. **The European Conference on Sustainaibility, Energy & the Environment 2017.** Brighton, Egyesült Királyság
<http://iafor.org/conferences/ecsee2017/>

2017. július 18-20. **9th International Conferenc on Sustainable Resources Management.** Prága, Csehország
<http://www.wessex.ac.uk/conferences/2017/water-resources-management-2017>

2017. augusztus 20-21. **CUSP 2017: 19th International Conference on Urban Studies and Planning.** London, Nagy-Britannia

<https://www.waset.org/conference/2017/08/london/ICUSP>

2017. augusztus 20 – szeptember 1. **Interdisciplinary Conference on Digital Cultural Heritage.** Berlin, Németország
<http://dch2017.net/>

2017. szeptember 2-9. **Annual Conference of International Association for Mathematical Geosciences.** Perth, Ausztrália
<http://iamg2017.com/>

2017. szeptember 3-7 **International Conference and Young Scientist School on Computational Information Technologies for Environmental Sciences: "CITES-2017".** Zvenigorod, Oroszország
<http://www.scert.ru/en/conferences/cites2017/>

2017. szeptember 4-6. **EUGEO 2017 Congress.** Brüsszel, Belgium
<http://www.eugeo.eu/news.html>

2017. szeptember 16-17. **Sixth International Conference on Climate Change Adaptation.** Toronto, Kanada
<http://www.globalclimate.info/>

2017. szeptember 18-19. **6th International Conference on Earth Science and Climate Change.** Hong Kong, Kína
<http://earthscience.conferenceseries.com/>

2018. augusztus 6-7. **CUSP 2018: 20th International Conference on Urban Studies and Planning.** Vancouver, Kanada
<https://www.waset.org/conference/2018/08/vancouver/ICUSP>

IMPRESSZUM

KIADJA A SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEM
TERMÉSZETI FÖLDRAJZI ÉS GEOINFORMATIKAI TANSZÉKE
TANSZÉKVEZETŐ: DR. MEZŐSI GÁBOR
6722 SZEGED, EGYETEM UTCA 2-6
TEL: 0662-544156; FAX: 0662-544158
geography.hu/hirlevel
FELELŐS KIADÓ: DR. GÉCZI RÓBERT
E-mail: robi@earth.geo.u-szeged.hu
HU ISSN 2064-9800